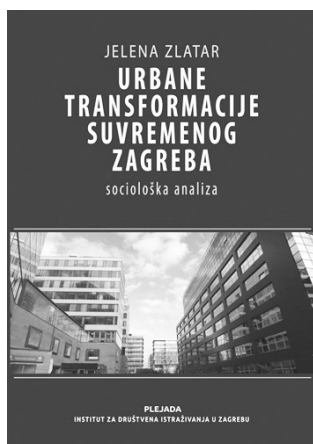

Jelena Zlatar

Urbane transformacije suvremenog Zagreba – sociološka analiza

Plejada, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Zagreb 2013., 216 str.

„Urbane transformacije grada Zagreba – sociološka analiza“ knjiga je sociologinje dr. sc. Jelene Zlatar, znanstvene suradnice u Institutu za društvena istraživanja u Zagrebu, čije je područje znanstvenog interesa urbana sociologija i sociologija prostora. Knjiga se temelji na autoričinoj disertaciji i u njoj se proučavaju i tumače urbane transformacije u Hrvatskoj u tranzicijskom, postsocijalističkom razdoblju te se na primjeru glavnoga grada, Zagreba, analiziraju karakteri, opsezi i tipovi suvremenih urbanih promjena kroz odabrane relevantne primjere. Temeljem interpretacije rezultata provedenog sociološkog istraživanja autorica je pokazala kako stručnjaci vide smjer i budućnost urbanih promjena.

Grada u predmetnoj knjizi strukturirana je u osam poglavlja, a na kraju su, uz Sažetak na engleskom jeziku, Literaturu, Kazalo i bilješku O autorici, i Prilozi koji, između ostalog, donose i protokol intervjua temeljem kojih su provedena istraživanja među tzv. profesionalnim akterima, odnosno stručnjacima za prostor.

U „Uvodu“ su navedene određene definicije vezane uz grad općenito, potom glavne hipoteze i ciljevi, detaljno su objašnjene osnovne metode istraživanja, a riječ je o polustrukturiranim intervjuima s raznim pripadnicima stručnog tipa aktera, te se naposljetku tumači način analize intervjua. Također je pojašnjena interpretacija prikupljenih podataka, odnosno rezultata istraživanja svake pojedine cjeline koja je realizirana uporabom intervjua sa stručnim akterima. Cilj promišljanja stavova stručnih aktera o daljnjem planiranju grada usmjeren je na poboljšanje kvalitete života stanovnika grada Zagreba.

U drugom i trećem poglavlju, „Globalni procesi i suvremene promjene u gradovima“ i „Položaj grada Zagreba“, autorica je predstavila i protumačila teorijsko-konceptualni okvir vezan za bitne promjene u suvremenim gradovima s obzirom na utjecaje

globalizacije, globalizacijske procese i porast urbanizacije. Kao posljedica navedenih procesa, koji se javljaju u 21. stoljeću, definiraju se i nove forme koje su nastale u gradovima. Uz navedeno, u trećem poglavlju određuje se položaj grada Zagreba s obzirom na njegovo pozicioniranje u mreži naselja Hrvatske temeljem njegove veličine i broja stanovnika, dok se pojam „pozicioniranje“ povezuje s procesom globalizacije, odnosno stvaranjem raznovrsnih prostornih mreža. Na taj način grad dobiva novo značenje jer se u mrežnoj i prostornoj hijerarhiji pozicioniranje odnosi na gradsku cjelinu, ili urbanu regiju kao takvu, a ne više na sam grad. Grad tako dolazi na vrh piramidalne mreže naselja, a njegov utjecaj postaje veći, prostorni razmještaj širi i naslonjen na ostala naselja u mreži.

„Urbane transformacije i urbanističko planiranje“ četvrto je poglavlje u kojem se analiziraju urbana obnova kao važan oblik urbanih transformacija i urbanističko planiranje. Na ovome mjestu načinjen je pregled temeljnih koncepata pojmova urbanih transformacija, a to su urbana obnova, regeneracija, revitalizacija i rekonstrukcija, zatim njihovih obilježja, pristupa i ciljeva, čime se raskriva važnost i utjecaj navedenih procesa na gradove općenito. Potom je provedena operacionalizacija tih pojmova u kontekstu jasnijeg sagledavanja fenomena i dimenzija problematike sociološkog tumačenja aspekata urbanih transformacija u suvremenom društvu. Predstavljani su i analizirani pojedini uspjeti (Barcelona, Pariz, Rotterdam, London) i neuspjeti (Docklands, London; Berlin, Niagara Falls) primjeri urbanih obnova u Europi i Americi te akteri koji su u tim procesima sudjelovali. Posebna pozornost posvećena je urbanističkom planiranju u Hrvatskoj, a ta je praksa analizirana na primjeru grada Zagreba kojim je pokazano funkcioniranje struktura grada povezanih s urbaniziranjem općenito.

Peto poglavlje, „Akteri društvenih promjena“, raspravlja teoriju akcije i aktere društvenih promjena u prostoru temeljem analize djela/radova određenih teoretičara akcije, prije svega teoriju akcije Talcotta Parsonsa, a daje se i osvrt na konfliktnu teoriju i teoriju simboličkog interakcionizma. Autorica je izdvojila i teoriju strukturalizacije Anthonyja Giddensa, određenje i korištenje koncepta moći Michela Foucaulta i, naposljetku, tipologiju aktera Michela Bassanda, koju je operacionalizirala i primijenila na spomenuto provedeno istraživanje. Kada je riječ o gradu općenito, autorica raspravlja o moći pojedinih aktera grada, odnosno o tome koliko su oni determinirani i/ili ograničeni društveno-političkom strukturom, kontekstom i situacijom određenoga grada. Nadalje, protumačena je akcija, „predstavljani“ su akteri koji su podijeljeni na ključne skupine i pokušao se raskriti njihov utjecaj na procese koji se ostvaruju u prostoru gradova.

Posebna cjelina unutar ovoga poglavlja ona je koja tumači i kritički se osvrće na tri razdoblja urbanih aktera grada Zagreba razlikujući: 1) razdoblje socijalističkog sustava (od 1970. do 1990. godine), 2) desetljeće od 1990. do 2000. godine i 3) razdoblje nakon 2000. godine. Kako autorica naglašava, u tim razdobljima došlo je do promjena vrlo važnih za sadašnjost, kako u društveno-političkom kontekstu, tako posljedično i u odnosu prema prostoru i raspodjeli različitih tipova aktera. U prvom razdoblju odnos prema prostoru funkcionira sukladno planskim postavkama, s naglaskom na urbanizam kao važnu disciplinu, urbanističko planiranje i stručne aktere. Drugo

razdoblje obilježavaju velike promjene nastale nakon domovinskog rata, sloma prethodnog sustava i početka tranzicije. U tom razdoblju javljaju se brojne poteškoće s kojima se susreće čitavo društvo u kontekstu same tranzicije, a one se odražavaju i na pitanje prostora. Naposljetku, treće razdoblje evoluirala procese započete u drugom razdoblju i problematizira pojavu novih ubranih forma i nove tipove aktera koji se pojavljuju u tom razdoblju. Svako od tih triju razdoblja ima različit odnos prema planiranju, urbanizmu i gradu općenito, a mijenjaju se i odnosi moći između pojedinih aktera koji sudjeluju u urbanom planiranju i uređenju grada. Oni su detaljnije proučeni, kritički evaluirani, a posebno su od stručnjaka analizirani akteri urbanih promjena u Zagrebu (investitori, banke, civilne organizacije). Zaključni je rezultat ove analize postojanje velikih disproporcija u moći između različitih tipova aktera (ekonomskih, političkih, stručnih i civilnih).

U šestom poglavlju, „Urbane promjene Zagreba nakon 2000. godine“, analizirani su primjeri novih urbanih struktura u Zagrebu koje se pojavljuju nakon 2000. godine, uzroci njihovih nastajanja te pozitivne i negativne posljedice njihove izgradnje. U tom razdoblju na području Zagreba dolazi do brojnih transformacija koje u najvećem broju primjera predstavljaju stihijske i neplanirane intervencije i interpolacije u tkivo grada te su projekti koji izlaze izvan dotadašnjeg urbanog konteksta. Nadalje, urbana obnova Zagreba nakon 2000. godine uglavnom se provodi neplaniranom, sporadičnom i situacijskom izgradnjom i ne temelji se na jasnom urbanističkom planu regeneracije, rekonstrukcije i revitalizacije. Akteri tih i takvih urbanih promjena većinom su ekonomski (investitori) i politički (vlast). Takvim intervencijama u prostor Zagreba dolazi do gubljenja autohtonih vrijednosti grada, a pritom se gube i estetske i humane vrijednosti gradskog prostora. Takva izgradnja dovodi do realizacije projekata dvojbene kvalitete, prometnih zagušenja, smanjenja javnih prostora i ekonomski negativnih posljedica za grad. Da bi se izbjeglo navedeno, nužno je sustavno strateško planiranje koje u gradu Zagrebu zapravo ne postoji. Osim navedenoga, u ovome su poglavlju temeljem interpretacije polustrukturiranih intervjua pomnije analizirani uzroci, posljedice i daljnje smjernice za izgradnju visokih poslovnih zgrada, trgovačkih centara i podzemnih garaža.

„Kako dalje? (Smjernice za planiranje grada)“ sedmo je poglavlje u kojem se razmatraju načini na koje stručni akteri promišljaju daljnji razvoj Zagreba i svoju ulogu u njemu. Uspoređuju se stavovi različitih stručnjaka o njihovoj moći u planiranju grada, problemu interdisciplinarnosti i prijedorima u stavovima između različitih stručnih aktera. Zaključni je stav da je nužno žurno stvaranje konkretnih kriterija/vizije/strategije grada pri čemu bi glavnu ulogu trebali imati stručni i civilni akteri. Važno je pritom prije svega strateško planiranje grada, potom nužnost stvaranja nove dokumentacije/programa s prioritetima, ciljevima i potrebnim mjerama za obnovu grada, zatim nužnost održavanja ravnoteže između starih i novih struktura u gradu, očuvanje Donjeg grada kao kulturne i povijesne baštine, investiranje javnog sektora u rehabilitaciju grada te plansko rasterećenje Zagreba.

Posljednje je, osmo poglavlje „Zaključna razmatranja“ u kojem su sabrani rezultati istraživanja ukazivanjem na djelovanje i položaj ostalih tipova aktera (ekonomskih, političkih i civilnih), kao i na promjene u odnosima moći između različitih tipova

aktera do kojih je došlo nakon 2000. godine. Nadalje, iznesene su i najvažnije odrednice urbanih transformacija kroz analizirana vremenska razdoblja, posebno nepostojeće urbane obnove na prostoru grada. Također su sintetizirani rezultati razmišljanja stručnih ispitanika o budućem prostornom razvoju grada Zagreba. Zaključak je o fenomenima procesa urbane obnove i urbanističkog planiranja, kao i o njihovom smanjenju i nestajanju na području grada Zagreba, da su nejednaka zastupljenost svih tipova aktera i smanjena moć stručnih aktera, do koje je došlo nakon 2000. godine, ključna prepreka stvaranju sistematičnog i planiranog procesa urbane obnove i planiranja grada općenito. U Zagrebu nakon 2000. godine prevladavaju neplanirani i stihijski projekti čija je posljedica nestanak planiranja te oni predstavljaju „kraj urbanizma“ u Zagrebu. Istovremeno, artikulacija javnog interesa, odnosno civilnih aktera, koja trenutno ne postoji, jedna je od ključnih strategija za buduću viziju grada i nužna je za strateško planiranje.

Knjiga „Urbane transformacije suvremenog Zagreba – sociološka analiza“ izvorno je znanstveno djelo koje broji 216 stranica, 235 jedinica literature, 8 tablica, 9 grafičkih prikaza, karte i fotografije te protokol intervjua za istraživanje. Oslanjajući se dijelom na autoričinu disertaciju, ova knjiga obrađuje zahtjevnu i složenu temu koja do sada nije bila tako temeljito istraživana, a riječ je o gradu Zagrebu i urbanim promjenama u njemu. Kroz panoramu glavnih urbanih problema i procesa sagledavanih iz sociološke perspektive, analizirajući promjene u Zagrebu kroz nastanak novih urbanih cjelina (zone visokih poslovnih objekata, trgovački centri i podzemne garaže), autorica je otkrila pojavljivanje novih aktera, njihovu sve veću važnost i utjecaj te temeljem istraženog zaključila da su napuštanje urbanističkog planiranja i smanjena moć stručnih aktera postali ključna prepreka urbanoj obnovi i razvoju grada Zagreba. Posebna je vrijednost knjige u zaključcima koji su vrlo kritični prema stanju urbanih i društvenih promjena.

U širem kontekstu predmetna knjiga raskriva urbane transformacije u postmodernom društvu i razlikuje tipologiju promjena u tranzicijskoj stvarnosti. Pisana je jasno i razumljivo, znanstveno relevantno s brojnim podacima, izvorima i rezultatima istraživanja i društveno je vrlo aktualna. Ova knjiga posebno može biti zanimljiva urbanim sociolozima, ali je namijenjena i svima drugima koje zanima predmetna tema/problematika, onima iz srodnih disciplina kao što su arhitektura, urbanizam, povijest umjetnosti, socijalna geografija, urbana antropologija i drugima.

Damir Demonja

Institut za razvoj i međunarodne odnose, Zagreb